

1re Partie

CONCERT ORCHESTRAL

- I. Wagner. *Tannhäuser*, Marche.
- II. Bizet. *L'Arlesienne* (suite).
- III. O. Strauss. *Walzertraum*, Valse.
- IV. S. B. Schlesinger. *Marche Nuptiale*.
- V. Mascagni. *Cavalleria Rusticana*, Fantaisie.
- VI. Weber. *Invitation à la Valse*.
- VII. Lacombe. *La Feria*, Suite Espagnole.
- VIII. Wagner. *Rienzi*, Ouverture.

2me Partie

MUSIQUE DE CHAMBRE

- I. Liszt. *Ballade N° 2*, Piano.
- II. a) Wieniawski. *Souvenir de Moscou*, Violon.
b) Sarasate. — *Danse Espagnole*, Violon.
- III. Rubinstein. — *Trio op. 15*.
a) Andante. b) Finale. Pour Piano, Violon
et Violoncelle.
- IV. Wagner. *Duo d'amour Tristan et Isolde*,
Piano.
- V. a) Rabaud. *Romance sans paroles*, Vio-
loncelle.
b) Schumann. *Rêverie*, Violoncelle.
- VI. M. Bergsan. *Scène et Air*, Clarinette.
- VII. Poldini. *Marche mignonne*, Piano.
b) Liszt. *Rhapsodiê Hongroise N° 11*, Piano.

— برنجی قسم —

اورکسترو طرفندن ویرله جک قونسری

- ۱ — مارش تانهوزره . . . . . (واغنه ر)
- ۲ — آرله سیهن . . . . . (بیظه)
- ۳ — والزه رتروم . . . . . (او شتراووس)
- ۴ — مارش نوپسیال . . . . . (س . ب . شمله زینقر)
- ۵ — قوالله ریه روستیقانا . . . . . (ماسقانی)
- ۶ — نهویناسیون آلاوالس . . . . . (وه بر)
- ۷ — لافرییا سوویت . . . . . (لاقوم)
- ۸ — دی به نزی ثوررتور . . . . . (واغنه ر)

— ایکتیجی قسم —

پیانو طاقنک قونسری

- ۱ — بالات . . . . . (لیست) . . . . . پیانو ایله
- ۲ — «آ» سه و نه نیر دو موسکو (وییه ناسکی) }
«ب» دانس اسپانیول (سارازات) } کان ایله
- ۳ — تریو (رویشتان) کان وییولونسل و پیانو ایله
- ۴ — دوئو دامور . . . . . (واغنه ر) پیانو ایله
- ۵ — «آ» رومانس سان پارول (رابو) }
«ب» ره وری . . . . . (شومان) } وییولونسل ایله
- ۶ — سن . . . . . (برغان) کلارینیت ایله
- ۷ — مارش مینیون . . . . . (پولدیجی) پیانو ایله

Dolmabahçe Sarayı'nda 21 Mart 1910 tarihinde Bulgar Kralı Ferdinand şerefine verilen konserin programı (Emre Aracı Arşivi).

KAYIP SESLERİN İZİNDE

Emre Aracı

emre.araci@andante.com.tr

Wagner'in İstanbul rüyası

Richard Wagner'in müziği, 19. yüzyılın ikinci yarısının kozmopolit İstanbul'unda biliniyor ve zaman zaman da olsa seslendiriliyordu; hatta gazete sütunlarına taşınan tartışmalara bile konu olmuştu. Yazarımız, Wagner'in sözü edilen rüyasında bile göremeyeceği bu ilginç olayları ve kahramanlarının başından geçenleri Andante okurları için derledi.

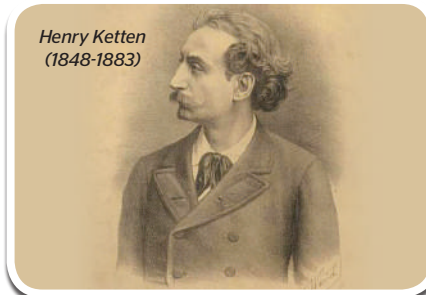
“Wagner İstanbul’a 1870 yılında geldi” desem “rüya mı görüyorsunuz?” dersiniz. Haklısınız. Ama Wagner İstanbul’a 1870 yılında geldi. Benim değil, kendi rüyasında geldi. Joachim Köhler’in Richard Wagner biyografisinde (2004) anlattığına göre 1870’ten sonra görmeye başladığı epik rüyalarından bir tanesinde Wagner daha önce hiç gitmediği ve gitmeyeceği İstanbul’un sokaklarında uzun uzun gezindiğini gördü ve bu gördüğü manzara karşısında da oldukça mutlu olduğunu hissetti. Köhler’in Cosima Wagner’in günlüklerinden aktardığına göre Wagner “rüyasında şehirde dolandı durdu ve gördüğü yerlerin güzelliği karşısında o kadar etkilen-di ki mutluluğunu ancak orayı göklere kadar yücelterek ifade edebildi”. Wagner belki İstanbul’a sadece rüyasında geldi, ama müziği gerçekten de o daha hayattayken dahi İstanbul’da biliniyor ve zaman zaman da olsa duyuluyordu. Hatta belki de bu rüyalar yüzünden Barry Millington’ın deyişiyle “Bayreuth’un büyücüsü”, Festival Tiyatrosu’nun inşaat fonuna maddi yardım ararken Sultan Abdülaziz’e de başvurmuş; Padişah’tan 1872’de 900 thaler’lik bir bağış almış ve “Seine Majestæt der Sultan zu Konstantinopel” adına düzenlediği sertifikalara imzasını atarak İstanbul’a yollamıştı. Bu konuda *Andante* dahil (bkz: ‘Dolmabahçe’den Bayreuth’a uzanan yardım eli’, sayı: 8) pek çok yayında değişik makaleler kaleme aldığım için burada bu tarihi olayın daha fazla detaylarına girmek istemiyorum, doğumunun 200. yılında büyük bestecinin enteresan rüyasını bir mesaj olarak kabul edip, Wagner şehre yukarıdan kuşbakışı bakarken, ben de o devirde, 1870’lerde ve hemen sonrasında onun sanatı ve müziğiyle ilgili olarak aşağıda olup bitenleri incelemek istiyorum.

Naum Tiyatrosu’nda farklı bir program

7 Nisan 1870 Perşembe akşamı Beyoğlu ahalisi bir zamanlar Çiçek Pasajı’nın yerinde bulunan, o devirde adını “Royal Opera” gibi “Impériale Théâtre Naum” olarak ilân eden ve bir tür Saltanat Operası’na dönüşmüş olan Naum Tiyatrosu’nda özel bir konsere gider. 19. yüzyılda İtalyan operaları sahneye koyan günümüzün bu yitik tiyatrosu, o akşam alışlageldik repertuarından çok farklı bir programa ev sahipliği yapmaktadır. Zira bugün eski gazete sütunlarında çoktan unutulup giden, o Perşembe akşamki “grand” konserde İstanbul’un Naum Tiyatrosu’nda Richard Wagner’e ithafen *Pays lointains* (“Uzak Ülkeler”) adını taşıyan, son derece özgün ve büyük besteciye uzak bir ülkeden methiye türünde bir senfonik şiir seslendirilir. Ama burasının 19. yüzyıl İstanbul’u olduğu, mekânın ise eklektik programlarıyla bilinen Naum Tiyatrosu sahnesi olduğu unutulmamalıdır; nitekim *Pays lointains*’i, aynı bestecinin bu defa piyanoda kendisinin seslendirdiği bir başka methiye türünde bir eseri takip eder. Bu eser, Mısır Hıdivi İsmail Paşa’nın kardeşi, o sıra Paris’ten

Henry Ketten parlak müzisyenliğinin yanı sıra sanat çevrelerinde bir “Wagnerienne” olarak da bilinmekteydi; hatta La Turquie gazetesi 29 Nisan 1870 tarihli sayısında onun için “özellikle Wagner ekolünün sadık bir takipçisi” tanımlamasını yaparak yeni direktöre İstanbul sezonunda başarılarının devamını dilemişti.

IMPÉRIAL THÉÂTRE NAUM.
Jendi 7 Avril 1870, à 8 heures et 1/2 du soir
GRAND CONCERT
Vocal et Instrumental donné par
HENRY KETTEN

Programme—1ère Partie:

1° Les Adieux, Concerto en mi majeur... J. N. HUMMEL, exécuté par H. Ketten, avec accompagnement d’Orchestre.

2° Air de Traviata... J. VERDI, chanté par Mlle Castelli.

3° Ouverture fantastique pour Orchestre... H. KETTEN

4° a) Fileuse (demandée) } H. LITOLFF
b) Fantaisie de Lucrezia Borgia } exécuté par H. Ketten.

2ème Partie.

5° Scène et Duo du 3ème acte d’Othello... G. ROSSINI, chanté par Mlle Castelli et M. Pozzo.

6° “Pays lointains.” Poësie symphonique pour Orchestre (à Richard Wagner).
a) Romance sans paroles } H. KETTEN
b) Marche composée pour S.A. Mus. } tapcha Fazil Pacha, exécutées par }

8° Air de Jone... E. PETRELLA, chanté par M. Cima.

9° Grande Polka de Bravoure... H. KETTEN, exécuté par l’auteur.

Le Concerto de Hummel sera dirigé par Figlianesi.
Tous les artistes prenant part à ce Concert, ainsi que MM. les Professeurs de l’Orchestre, prêtent gracieusement leur concours.
Le Piano sort des ateliers de Pleyel, Welif et Cie. de Paris.

Prix de l’Opéra.

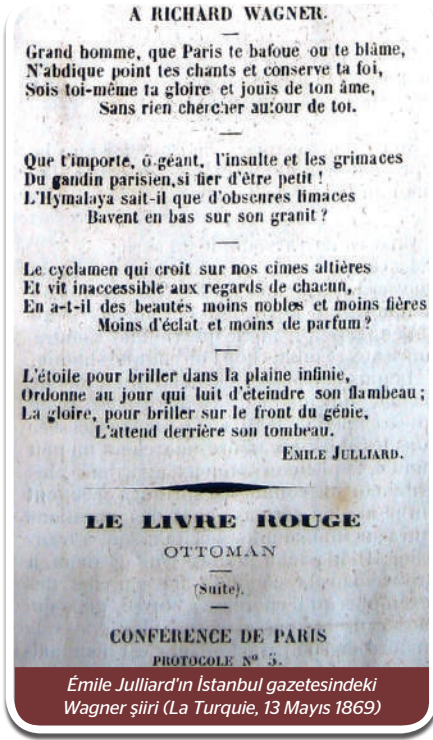
Henry Ketten’in Naum Tiyatrosu’nda 7 Nisan 1870 tarihinde verdiği veda konserinin programı (Levant Herald, 5 Nisan 1870).

geri dönmüş ve Osmanlı’nın Maliye Nazırı olmuş Mustafa Fazıl Paşa için yazılmış olan bir marştır. Richard Wagner’in Mustafa Fazıl Paşa ile bir konserte bu şekilde buluşması ancak İstanbul’da ve Naum Tiyatrosu’nda olabilir diye düşünüyorum. Üstelik konserin haberleri Münih’e, ya da Kral II. Ludwig’e ulaştı mı, doğrusu onu da bilemiyorum. Bu ilginç kokteyle her iki eserin bestecisi, daha 10 sene öncesinde Kraliçe Viktorya’nın huzurunda Osborne Sarayı’nda şort pantolonuyla konser vermiş olan ve bu halıyla gravürleri Londra gazetelerinde yayımlanan dahi müzisyen ve İstanbul Operası direktörü Henry Ketten’in (1848-1883) de adı karışınca Wagner’in rüyasını da aşan bir manzara ortaya çıkıyor.

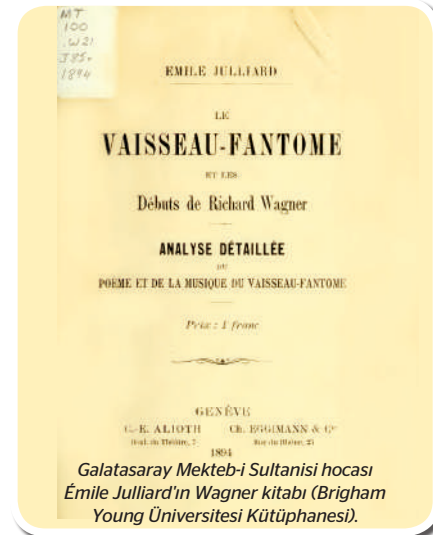
Hans von Bülow’un, tesadüfen dinledikten sonra, etkilenecek Liszt’e yolladığı, ama Liszt’in, o ara yeni öğrenci kabul edemediği için, Bülow’la çalışmasını tavsiye ettiği, Fromental Halévy’nin daha onu 7 yaşında dinledikten sonra hakkında “kayda değer bir bilgiye sahip, ileride çok özel bir sanatçı olacak, piyanoyu yaşının çok üstünde bir tarz ve zekâyla” söylediği Macar asıllı piyanist Henry Ketten İstanbul’a henüz 20 yaşına bastığı 1868’de ilk defa geldi. Önceleri Naum Tiyatrosu’nda anraklarda kısa resitaller veren Ketten, aynı zamanda Büyük Britanya tahtının veliahtı Galler Prensi Edward ve eşinin 1869’daki İstanbul ziyaretlerinde de, onların huzurlarında Sir William Howard Russell’in anılarında “genç piyanist Bay Ketten de çaldı; parlak icrası ve mükemmel zevkiyle bütün topluluğu büyüledi” diye yazdığı bir resital verdi. Sultan Abdülaziz’in de dikkatini çeken Ketten, vefatından sonra çıkan gazete yazılarına bakılırsa (*The Argus*, Melbourne, 9 Haziran 1880), İstanbul’da kaldığı üç yıl içerisinde bir dönem her hafta harem kadımlarına piyano resitali vermek üzere Dolmabahçe Sarayı’na da gitmekteydi. Ama 1869-1870 sezonunda İstanbul’daki esas görevi Naum Tiyatrosu’ndaki opera temsillerini düzenlemek ve kompanyanın orkestra şefliğini yapmaktı. Ketten’in komumuzla örtüşen bir özelliği daha vardı; zira parlak müzisyenliğinin yanı sıra sanat çevrelerinde o bir “Wagnerienne” olarak da bilinmekteydi; hatta *La Turquie* gazetesi 29 Nisan 1870 tarihli sayısında onun için “özellikle Wagner ekolünün sadık bir takipçisi” tanımlamasını yaparak yeni direktöre İstanbul sezonunda başarılarının devamını dilemişti.

Ateşli bir Wagner destekçisi: Émile Julliard

Ketten, Naum Tiyatrosu’ndaki ilk sezonunu 28 Eylül 1869 akşamı kendisine çocukluğunda iltifat eden Halévy’nin *La Juive* operasını idare ederek açtı, ama Wagner taraftarı genç bir maestronun İtalyan asıllı müzisyenlerin ağırlıklı olarak yaşadığı, Rossini, Donizetti ve Verdi çizgisindeki opera repertuarının ise hâlâ bir hayli revaçta

olduğu o dönem İstanbul'unda kendisini gergin ve sürtüşme dolu bir ortamda bulması uzun sürmedi. Esasında Ketten o devre İstanbul'da yaşayan tek Wagner sempatisini değil; 1869-1875 yılları arasında Galatasaray Mekteb-i Sultanisi'nde Fransız edebiyatı dersleri veren ve *La Turquie* gazetesinde yazıları yayımlanan Émile Julliard (1837-1906) da koyu bir Wagner destekçisi ve hayranıydı. Hatta Julliard, Wagner'in hayatı, felsefesi ve eserleri üzerine *Le Vaisseau-Fantome et les Débuts de Richard Wagner* (Cenevre, 1894) gibi bir kitap ve çeşitli makaleler de kaleme aldı ve bu görüşlerini *La Turquie*'nin sütunlarından İstanbul halkına duyurmaktan çekinmedi. Dahası 13 Mayıs 1869 tarihli *La Turquie*'deki köşesinden "Avrupa'nın Aslanı", "Armoninin Prensi" olarak tanımladığı Wagner'e ithafen yazmış olduğu bir şiirini İstanbullu okurlarının dikkatine sunarak yayımladı. Bu şiirin altında, tesadüfen aynı sütunda devam eden haber olarak göze çarpan "Le Livre Rouge Ottoman"

"Il Trovatore'nin örsleri, La Traviata'nın defleriyle mi bir toplum eğitilecektir? Verdi'nin kabalığı veya Ricci'nin zayıflığı ile mi yerli toplumun kulak zevki geliştirilebilir?"
-Émile Julliard

- "Osmanlı Kırmızı Kitabı", 1869 Paris Konferansı'nın 5. Protokolü'nün maddeleri ise bir tarafta Wagner'e methiye, diğer tarafta Osmanlı'nın güncel siyaseti arasında bizleri o günün canlı tarihine, İstanbul'un girift kültür ve politik yaşamından hiç de bir arada düşünemeyeceğimiz bir kesite taşıyor.

Julliard'ın La Turquie gazetesindeki yazıları

Bir yanda Wagner'i yüceltirken diğer yanda Pera'nın İtalyan operasına düşkün zümresini de sığdırmakla eleştiren Julliard, *La Turquie*'deki 5 Mayıs 1869 tarihli yazısında "Pera için Beethoven uzaktan duydukları korkudan ötürü yakından işitemedikleri korkunç bir Tanrı'dır" diyor, "Il Trovatore'nin örsleri, La Traviata'nın defleriyle mi bir toplum eğitilecektir? Verdi'nin kabalığı veya Ricci'nin zayıflığı ile mi yerli toplumun kulak zevki geliştirilebilir?" diye soruyor ve üç gün sonra, 8 Mayıs'taki yazısında da şehrin opera hayatı hakkında, sanki her devir aydınlarının şikayetçi olduğu tarzda, son derece karamsar bir tablo çiziyordu: "Pera sahnesinden gelip geçen sanatçıların hepsi başarısız oldu, hepsi sanatın yıldızlığından yere inip Offenbacherie ve dans havaları arabasına koşulmak zorunda kaldı. Bana kalırsa yanlış yaptılar, karşı koymaya devam etmeliydiler, ama işin doğrusu etrafları uzun süre ıssız kalabilirdi. Bir de hay aksi... 'Primum vivere, deine philosophari' önce yaşam, sonra felsefe'. Kendisini dinleyecek, ücretini ödeyecek insanlar olmayınca sanatçı ne yapabilir ki? Söylediklerime, Peralıların sanat konusunda iddia ettiğim kadar kayıtsız olmadıklarına karşı örnek olarak da korkunç fiyatlarına rağmen İtalyan tiyatrosunun iyi iş yapmasını göstererek itiraz ediyorlar. Fakat dürüst olalım; operaya müzik için gidenleri saymaya kalksak işimiz hiç de uzun sürmez. Üstelik halkın, başta kabul ettiği zavallı ilham perisinden kolayca vazgeçeceği açık. Locasının olması, görmek ve görülmek şık bir şey, hem sonra mücevherlerimizi, giysilerimizi, saçımızı başımızı da bir yerde göstermemiz lâzım. Muhakkak ki önemli daha pek çok şey var ama hiçbirinin sanatla ilgisi yok. Bu kışın çok dinleyici daha doğrusu izleyici çeken opera, zavallı 'Sapho' ydu; biraz Donizetti, Verdi ve on üçüncü kere sulandırılmış bir Mercadante. Oysa bu operanın en büyük cazibesi yalnızca Urban'cılarla Olgini'ciler arasındaki oldukça ateşli kavgaydı. İnsanlar, iki cephenin de savdukları sanatçıyı buket ve çelenk bombardımanına tutuşunu seyrederek eğleniyordu".

Ketten'e yöneltilen eleştiriler

Yaşadığı stresten ötürü "Boğaz kıyıları terk edip Pera kaldırımlarının büyüünden kopmayı" kafasına koyan Ketten işte Beyoğlu'nda böylesine bir sanat ortamı içerisinde Wagner'e ithaf ettiği bestesini şehirden ayrılmadan önce verdiği veda konserinde seslendiriyordu. Ama samimi takdirle birlikte yine de temkinli olması yolunda gelen eleştirileri üzerine çekmekten uzak duramıyordu; *La Turquie*, 12 Nisan 1870 tarihli yazısında ona şu tavsiyede bulundu: "Ardından, Bay Ketten tarafından, patronu aziz Wagner örnek alınarak düzenlenmiş büyük orkestralı uvertür başladı. Wagner'i taklit ederek Bellini'yi kopyalayarak da orijinaliten uzak düşebiliriz. Bu uvertürün becerikli bestecisine getirebileceğim en büyük eleştiri de budur. Zira Bay Ketten her ne kadar Apollon, Euterpe vb. gibi gökyüzü yoluyla doğrudan ilham almadıysa da dilediğimiz iki senfonide de bilge, yaptığı işe inanan ve yaratıcı bir müzisyen olarak görüldü. Kendi yolunu kendisi bulmaya eğilsin, Wagner, Schumann ve

Rubinstein'ların yolundan gitmesin yeter; o zaman kompozisyon sanatında ödülleri ve zaferler, ya da en azından büyük başarılar ve saygınlığı kendisinin olacağını şimdiden görebiliyoruz". Ama ne yazık ki Wagner aşığı Ketten'in kariyerini geliştirme ömrü vefa etmedi; İstanbul'dan ayrıldıktan on küsur sene sonra 35 yaşında Paris'te vefat etti.

Henry Ketten'in "İstanbul Operası" nı idare ettiği dönemde prima donna Rosa Csillag (1832-1892) da Beyoğlu'nda sahneye çıkmaktaydı. Csillag, Covent Garden ve Viyana Operası'nın sanatçı kadrolarında yer almış ve hatta 1859'da Viyana'daki ilk *Lohengrin* temsilinde Ortrud rolünde söylemişti. Ama belki de Naum Tiyatrosu ile Wagner arasındaki en önemli bağ 1848-1851 yılları arasında aralıklı olarak İstanbul'da operalar sahneye koyan devrinin en tanınmış orkestra şeflerinden Angelo Mariani'ydi (1821-1873); zira Mariani İstanbul'dan ayrıldıktan sonra İtalya'da ilk defa Teatro Comunale di Bologna'da 1 Kasım 1871'de *Lohengrin*'i idare ederek Alpler'in güneyinde bir Wagner operası yöneten şef olarak tarihe

geçti. Hatta temsillerden bir tanesine bu sene onun da doğumunun 200. yılını kutladığımız Verdi de elinde operanın partitüsüyle katılmıştı.

20. yüzyıla girerken değişen tablo

23 Mayıs 1885'te İstanbul'dan besteci Max Bruch'a bir mektup yazan orkestra şefi Otto Dethier onun *Das Lied von der Glocke ve Schön Ellen*'ini şehirde seslendirdikten sonra büyük bir ilgiyle karşıladıklarını, ancak müzik eğitimi konusunda İstanbul'un hâlâ bâkîr bir yer olduğunu ve şehirdeki kültür hayatına hakim olan İtalyan geleneğinin bozkırına kıyasla gerçek sanatı getirmek için öncülük

Paul Lange Bey

yapmaya gayret ettiklerini, ama bu gayretlerinin mücadelesiz ve krizsiz olmadığını dile getirmekteydi. 20. yüzyıl yaklaşırken Dethier'nin çizmiş olduğu tablo da giderek değişmeye başlamıştı. Zira o devre Wagner'in ve diğer Alman bestecilerinin eserlerinin İstanbul'da tanınmasında, sonradan Bahriye Bandoları'nın şefliğine getirilecek olan, Paul Lange Bey'in (1857-1919) büyük emekleri olmuştu. Lange, Tepebaşı Bahçesi'nde idare ettiği orkestra konserlerinde sıklıkla Alman bestecilerin de eserlerine yer vermekteydi. Hatta 16 Mayıs 1886 Pazar akşamı Beethoven'ın *Pastoral Senfoni*'sinin birinci bölümünü idare ederken seyirciler arasında o gün İstanbul'dan geçmekte olan ve anılarına hakkında "*Leipzig tipinde genç bir adam şef-ti*" diye yazdığı meşhur besteci Çaykovski de vardı. Aynı konserin ikinci yarısında bir *Grande Fantaisie* seslendirilmiş ve bu eserin içinde "Bach, Mozart, Mendelssohn, Beethoven, Chopin, Strauss, Verdi, Weber ve Wagner" in bestelerinden seçme temalar yer almış, ama bu kolaj basından oldukça tepki almıştı.

Alman Büyükelçiliği'nde Parsifal'den bölümler seslendirilmişti

1900 yılına gelindiğinde Lange Bey 70 kişilik bir orkestra ve 200 kişilik bir koruyla Alman Büyükelçiliği'nin Kaisersaal'ında *Parsifal*'den bölümler seslendirmiş ve bu konserin büyük başarısı üzerine de Üsküdar'daki Kız Koleji'nde bir Wagner matinesi düzenlemişti. Almanya'yla giderek artan politik ve ekonomik ilişkilerin çerçevesinde

Bulgar Kralı Ferdinand

doğal olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun bando ve saray orkestraları da Lange Bey gibi eğitimcilerin idaresinde giderek aralarında Wagner dahil Alman bestecilerin eserlerini çalmaya başlamışlardı. Hatta bu etki o kadar kuvvetlenmişti ki daha önce *Andante*'de detaylıca kaleme aldığım gibi (bkz: 'Sultan Reşad'ın Senfoni Orkestrasından Münih'te Beethoven ve Wagner Konserleri', sayı: 62) Zeki [Üngör] Bey'in idaresindeki Müzik-ı Hümayun Senfoni Orkestrası, "Kaiserlich Osmanischen Palast-Kapelle" adı altında, 1918'de Doğu Avrupa'yı dolaşarak Sofya, Berlin, Dresden, Münih, Viyana ve Peşte'de konserler vermiş ve bu konserlerde *Nürnberg'in Usta Şarkıcıları* operası uvertürü ve *Tannhäuser*'dan "grand marş" gibi Wagner'in tanınmış eserlerinden bölümler seslendirmişlerdi.

Dolmabahçe Sarayı'ndaki konser

طبافت سنوده اورکسترد و پانو طاقسى طرفنده
البيجو بردهرام
في ٩ ربيع الاول سنة ١٣٢٨

CONCERT
LUNDI 8/21 MARS 1910

Dolmabahçe Sarayı'nda 21 Mart 1910 tarihinde Bulgar Kralı Ferdinand şerefine verilen konserin programının kapağı (Emre Aracı Arşivi).

Wagner İstanbul rüyasında Dolmabahçe Sarayı'nı da gördü mü bilemiyorum, ama görse ve orada 1910 yılında bir akşam *Tristan ve Isolde*'den meşhur aşk düetinin piyano versiyonunun seslendiriliyor olduğuna tanık olsaydı, bu defa kendisi "rüya içinde rüya görüyorum" derdi herhalde. Ama bu hadise ne benim, ne Wagner'in, bu defa hiç kimsenin rüyası değil. Zira arşivimde orijinali bulunan ve üzerinde Sultan Reşad'ın tuğrasının yer aldığı, Osmanlıca ve Fransızca çift dilli, 21 Mart 1910 tarihini taşıyan yaldızlı bir konser programına bakılırsa bu hadise hakikat. Hüseyin Birol'un titizlikle hazırlamış olduğu *İstanbul Sarayı'ndaki Emperyal Yaşamdan İpuçları* kitabında da detaylıca anlattığı gibi bu konser Bulgar Kralı Ferdinand ve Kraliçe Eleonore'un İstanbul ziyaretlerinde o akşam Sultan Reşad tarafından Dolmabahçe Sarayı'nda verilen akşam yemeği sırasında verilmişti. Üstelik Saray Orkestrası ilk yarıda *Tannhäuser* Marşı ve *Rienzi* uvertürünü seslendirmişti. Marcel Proust'un 1911'de "Théâtrophone" sistemiyle bir gün evinden telefonla canlı olarak bağlandığı Paris Operası'ndan ahizde dört buçuk saat *Usta Şarkıcılar*'ı dinlemiş olduğu gibi işte ben de hayalimde sanki buna benzer bir sistemle geçmişle bağ kurarak, bütün bu kaleme aldıklarım o zamanın İstanbul'unda nasıl da yaşanmıştı diye düşünerek, Dolmabahçe Sarayı'nda 1910'un o Mart akşamı *Tristan ve Isolde*'nin aşk düetini duyar gibi oluyorum... A